

Cabanas, E., & Illouz, E. (2019). *Manufacturing happy citizens: How the science and industry of happiness control our lives*. Polity Press.

Locke, J. (1924). *An essay concerning human understanding*. Oxford University Press. (Original work published 1690)

Форма форм Арістотеля як підхід до людської природи з погляду тези Протагора про людину як міру

Олександр Бондаренко

Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України

Проблема людської природи посідає центральне місце у філософській антропології. Втім, традиційне поняття природи людини як незмінної в часі сутності після виходу дарвінізму на історичну сцену зазнало досить гострої критики. У сучасній філософії біології стверджують навіть про наявність антиесенціального консенсусу (Kronfeldner, 2018, р. 57). Відповідно, виникає питання про порятунок природи людини або остаточну відмову від неї, якщо порятунок неможливий. Частково критикою природи людини можна пояснити й те, що багато авторів континентальної філософії XX ст. перейшли до використання поняття *la condition humaine* або умов існування людини (Сартр 2022, с. 57), в якому наголошується на зв'язку людини та світу й структур досвіду. Тому, з огляду на описану ситуацію навколо людської природи, що триває й донині, вартим уваги є завдання витлумачити цей концепт у такий спосіб, щоб уникнути дарвіністської критики та, загалом, врахувати наявний на сьогодні культурний контекст. Отже, для порятунку категорії людської природи, я пропоную звернутися до Протагора та Арістотеля й використати концепти універсальної міри та форми форм (далі — метаформа), основою яких є праці цих філософів, для пояснення природи людини.

З погляду тези Протагора про людину як міру, «*πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος*» (Laks & Most, 2016, pp. 42–43, далі — ТП, цитую лише першу частину фрагмента) або «всіх речей мірою є людина», взятої як дефініція за принципом найближчого роду та видової ознаки, найближчим родом людини може вважатися міра, а «всіх речей» — видовою ознакою. Виразивши останню одним словом, наприклад, «універсальний», врешті, отримуємо твердження, що, згідно з тезою Протагора, людина є універсальною мірою. Водночас універсальність людини як міри я пропоную пояснювати формою форм Арістотеля (Aristotle, 1907, р. 144). Таке пояснення впливає з того припущення, що бути мірою всіх речей — це в певному сенсі, а саме, формально бути всіма

речами. Схоже твердження наводить Арістотель у «De Anima»: «Певним чином душа є все суще» (Aristotle, 1907, p. 144).

Головна ідея, що дає змогу уникнути есенціалізму — це ідея незмінної змінюваності або те, що характерним для людини може бути не атемпоральна властивість, а певна закономірність її змін. Властивістю міри/метаформи, що робить її змінною, а отже, неесенційною, є те, що вона становить ніщо відносно своїх форм або змінну, визначену на множині всіх можливих досвідів. Крім того, оскільки міра — це відношення між людиною та світом, а також те, що це відношення є сферою досвіду, дає змогу говорити про її реляційність та феноменологічність.

Отже, перспектива врятувати поняття природи людини цілком досяжна, якщо підійти до питання, використовуючи поняття міри, засноване на тезі Протагора, або його еквівалент — метаформу. Завдяки своїй подібності до відносного ніщо та онтологічної категорії відношення, можна як уникнути звинувачень в есенціалізмі, так і врахувати реляційний характер людського досвіду та реальності.

Бібліографія

Aristotle. (1907). *De Anima* (With translation, introduction and notes by R. D. Hicks). Cambridge University Press.

Kronfeldner, M. (2018). *What's left of human nature?: A post-essentialist, pluralist, and interactive account of a contested concept*. MIT press.

Laks, A., & Most, G. W. (Eds.) (2016). *Early Greek Philosophy. Sophists, Part 1* (Vol. VIII). Harvard University Press.

Сартр, Ж.-П. (2022). Екзистенціалізм — це гуманізм. *Психологія та Суспільство*, (2), 49–65. <https://doi.org/10.35774/pis2022.02.049>